

داستان نویسی نوین فارسی ، تاریخچه

داستان نویسی نوین یا مدرن فارسی تحت تاثیر ترجمه رمان و داستان کوتاه غربی اندکی پیش از انقلاب مشروطیت پا گرفت و چون با اوضاع و احوال جدید و زندگی طبقه متوسط هماهنگ و مرتبط بود، پذیرشی روز افزون یافت و به تدریج در میان عامه خوانندگان ایرانی تثبیت شد. نویسندگان ایرانی در ابتدا شروع به نوشتن رمان کردند. این رمان ها تحت تاثیر سفرنامه ها و زندگی نامه ها و خاطرات سیاسی جدید و به خصوص ترجمه رمان های حادثه ای و احساساتی غربی بود و در آن ها واپس ماندگی های اجتماعی و سیاسی جامعه ایرانی تشریح شده بود و در ضمن انتقاد صریح از اوضاع و احوال، خصوصیتی آموزشی داشت . رمان های آغازین عبارت بودند از «سیاحت نامه ابراهیم بیگ یا بلای تعصب او» اثر زین العابدین مراغه ای و «مسالک المحسنین» نوشته عبدالرحیم طالبوف. بعد از رمان های انتقاد اجتماعی و تعلیمی رمان های تاریخی شایع شد که از خصوصیت ناسیونالیستی یا ملیت گرایی برخوردار بود و در آن ها زنده کردن مفاخر تاریخی و برانگیختن احساسات وطن پرستانه مورد نظر نویسندگان بود؛ از جمله این رمان ها می توان از رمان های «شمس و طغرا» نوشته محمد باقر میرزا خسروی، «دام گستران یا انتقام خواهان مزدک» اثر عبدالحسین صنعتی زاده کرمانی و «عشق و سلطنت یا فتوحات کورش کبیر» نوشته شیخ موسی کبودر آهنگی نام برد و دست آخر رمان های احساساتی و انتقاد اجتماعی که در آن ها مفاسد و فجایع اجتماعی به نمایش گذاشته می شد، رواج یافت، مثل رمان های «تهران مخوف» نوشته مرتضی مشفق کاظمی و «روزگار سیاه» اثر عباس خلیلی . این رمان ها به علت اشکالات فنی و نقص های تکنیکی و خصوصیت گزارش گونه آن ها نتوانست پایه ای برای داستان نویسی نوین فارسی باشد و راه را برای رمان های بازاری و رمان پاورقی هموار کرد و به همین دلیل بر خلاف اغلب کشورهای دنیا، پایه ادبیات استانی نوین فارسی را نویسندگان داستان کوتاه گذاشتند، مثل محمد علی جمال زاده، صادق هدایت و بزرگ علوی و ...

از نظر تاریخ سه دوره مشخص را می توان از آغاز تا امروز برای داستان نویسی نوین فارسی برشمرد:

۱- دوره آغازین و تکوینی

۲- دوره رشد و گسترش

۳- دوره ناهمگونی.

۱- دوره آغازین و تکوینی از سال ۱۳۰۱ شمسی با مجموعه داستان های کوتاه «یکی بود یکی نبود» نوشته محمد علی جمال زاده شروع می شود و با مجموعه داستان های کوتاه صادق هدایت و بزرگ علوی راه تحول را می پیماید. محمد علی جمال زاده اولین بار خوانندگان ایرانی را با نوعی داستان کوتاه آشنا کرد و بعضی از منتقدان با توجه به همین مساله او را پدر

داستان‌نویسی نوین فارسی می‌دانند، اما خصلت حادثه‌پردازانه و لطیف وار داستان‌های کوتاه و بلند جمال‌زاده بر داستان‌نویسان بعد از او بسیار عمیق بود و موجب تحول واقعی داستان‌نویسی در ایران شد؛ از این رو، به نظر بیشتر منتقدان، هدایت بنیاد داستان‌نویسی نوین فارسی را گذاشت. تنوع داستان‌های هدایت، حوزه گسترده‌ای از داستان‌نویسی را به وجود آورد و بعد از هدایت داستان‌نویسان ایرانی با طبایع و جهان‌بینی‌های مختلف خود، هر کدام به نوعی از آثار او تاثیر پذیرفتند؛ البته یادآوری این نکته ضروری است که پیشرفت داستان‌نویسی نوین جهان و ابداع و کشف شیوه‌های تازه داستان‌نویسی و ترجمه آثار برگزیده داستان‌های غربی و آشنایی روز افزون داستان‌نویسان ایرانی با ویژگی‌های فنی و انواع گوناگون داستان از همان آغاز در تحول و گسترش داستان‌نویسی فارسی بسیار موثر واقع شد و داستان‌نویسی ایرانی را زیر تاثیر عمیق و بنیادی خود گذاشت.

پس از صادق هدایت، بزرگ علوی است که با داستان‌هایی با مضمون‌های مبارزه جویانه، داستان‌نویسان را تحت تاثیر قرار داد. داستان‌های علوی اغلب خصوصیتی پرخاشگرانه دارد و در این داستان‌ها علوی به نحوی خود را در برابر جامعه و مردمان زیر فشار و اختناق متعهد می‌داند و داستان‌های کوتاه و رمان‌هایش ویژگی واقع‌گرای انتقادی دارد.

بعد از جنگ جهانی دوم، داستان‌نویسانی چون صادق چوبک و ابراهیم گلستان تحت تاثیر داستان‌نویسان آمریکایی، داستان‌هایی نوشتند که هم از نظر سبک نگارش، هم از نظر موضوع و ویژگی‌های فنی، داستان‌نویسی را گامی به پیش برد. صادق چوبک در آثار خود با تاثیر پذیری از خصوصیت‌های آثار داستان‌نویسانی چون ارنست همینگوی و ویلیام فاکنر و ارسکین کالدول، داستان‌هایی نوشت که صحنه‌ها و وضعیت و موقعیت‌ها را صریح و بی‌پرده به تصویر کشید و حجاب عفت و حرمت قلبی و قراردادی صحنه‌ها و کلمات داستان‌های نویسندگان پیش از خود را از میان برداشت و پرده از روی زشتی‌ها و پلیدی‌های جامعه کنار زد و زندگی حیوانی و نیازهای غریزی شخصیت‌ها را به نمایش گذاشت.

توجه و علاقه به نثر پردازی و شیوه نگارش داستان یکی از ویژگی‌های داستان‌نویسان بعد از شهریور ۱۳۲۰ است. چوبک و آل احمد نثر خود را به زبان محاوره‌ای کوچه و بازار نزدیک کردند و ابراهیم گلستان و م.ا. به آذین بعدها به نثر ادبی و آهنگین و شعرگونه روی آوردند. آل احمد همچنین سردسته گروهی از داستان‌نویسانی است که در دوره بعد یعنی دوره رشد و گسترش، علمدار جریان‌های ادبی-سیاسی شدند. از این نویسندگان می‌توان به عنوان نویسندگان «تزدار» نام برد، نویسندگانی که داستان‌های رسالتی (رمان رسالتی) می‌نوشتند و هر کدام ذهنیت و عقیده خود را در داستان‌های خود به نمایش می‌گذاشتند؛ از معروف‌ترین داستان‌نویسان این گروه گذشته از آل احمد، م.ا. به آذین و بعدها فرویدن تنکابنی، صمد بهرنگی و علی اشرف و درویشیان است. از نویسندگان معروف دیگر دوره آغازین و تکوینی، سیمین دانشور است که

نخستین نویسنده زنی است که در ادبیات داستانی نوین، آثارش اعتبار یافته است و شهرت او بیشتر مرهون رمان معروفش «سووشون» است که در دوره رشد و گسترش انتشار یافت.

۲- دور رشد و گسترش داستان نویسی فارسی بعد از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ آغاز شد و تا انقلاب ۱۳۵۷ ادامه یافت. آزادی نسبی بعد از شهریور ۱۳۲۰ ترجمه آثار برگزیده نویسندگان جهان به خصوص داستان‌نویسان روسی و آمریکایی، داستان نویسی فارسی را متحول کرد. این تحول چهره واقعی خود را بعد از کودتای سی و دو نشان داد. بعضی از داستان‌نویسان دوره قبل مثل آل احمد و گلستان و به آذین و سیمین دانشور بهترین داستان‌های خود را در این دوره انتشار دادند و همچنین بعضی از خوش قریحه‌ترین و نام‌آورترین داستان‌نویسان ایرانی که به نسل دوم معروف شده‌اند در این دوره ظاهر شدند. در آثار این دوره نیز، داستان کوتاه همچنان در راس قرار دارد و به استثنای تقی مدرسی که رمان کوتاه «یکلیا و تنهایی او» و علی محمد افغانی که رمان «شوهر آهو خانم» اولین اثر داستانی آن‌هاست، تقریباً همه داستان‌نویسان این دوره با داستان کوتاه شروع کردند و البته بعد رمان هم نوشتند.

رمان‌های به نسبت معتبری در این دوره نوشته شد که مشهورترین آن‌ها عبارتند از «شوهر آهو خانم»، «سنگ صبور» اثر صادق چوبک، «سووشون» نوشته سیمین دانشور، «درازای شب» از جمال میرصادقی و «همسایه‌ها» نوشته احمد محمود و «شراب خانم» اثر اسماعیل فصیح و رمان‌های کوتاه «شازده احتجاب» نوشته هوشنگ گلشیری و «یکلیا و تنهایی او» نوشته تقی مدرسی. خصوصیت‌های آثار نویسندگان این دوره را به طور کلی می‌توان تحت سه عنوان آورد:

۱- توجه به خصوصیت‌های روانشناختی

۲- توجه به اوضاع و احوال نابسامان اجتماع شهری

۳- توجه به مسائل روستایی و ناحیه‌ای؛ البته توسل به نماد و تمثیل و اسطوره‌های ملی و مذهبی خصوصیت دیگری است که بعدها به این سه اضافه شد. از معروف‌ترین نویسندگانی که در داستان‌های خود به مسائل روانشناختی روی آوردند، غلامحسین ساعدی، بهرام صادقی، تقی مدرسی، گلی ترقی، هوشنگ گلشیری و اصغر الهی هستند. از مشهورترین نویسندگانی که به اوضاع و احوال نابسامان اجتماع شهری پرداخته‌اند، این‌ها هستند:

«جمال میرصادقی، محمود کیانوش، فریدون تنکابنی، محمود کیانوش، فریدون تنکابنی، اسماعیل فصیح، شهرنوش پارسی‌پور، غزاله علیزاده، عباس حکیم، محمود گلابدره‌ای.»

نویسندگانی که مسائل روستایی و ناحیه‌ای در آثار آن‌ها غلبه دارد، عبارتند از:

«احمد محمود، محمود دولت‌آبادی، علی اشرف درویشیان، امین فقیری، منصور یاقوتی و نسیم خاکسار.»

هر سه این گروه از نویسندگان، مستقیم و غیرمستقیم در آثارشان از اجتماع مختنق و بیدادگری ها و خودکامی ها انتقاد می کنند.

۳- دوره ناهمگونی ، این دوره از این لحاظ ناهمگون نامیده می شود که جریان های ادبی گوناگونی به وجود آورد که گاهی به کلی از هم متفاوت بود و گاه در برابر هم قرار می گرفت و همدیگر را نقض می کرد. حوادث و اتفاقات سریع و فاجعه باری که جامعه ایرانی بعد از انقلاب تجربه کرد، درونمایه های داستان های این دوره را تشکیل می دهد. در این دوره تعداد داستان نویسان نسبت به دوره های پیشین افزونی قابل توجهی یافت و به خصوص تعداد داستان نویسان زن نسبت به گذشته افزایش بسیار پیدا کرد. تقریباً می توان سه گروه از داستان نویسان را از هم متمایز کرد:

۱- گروه نویسندگان مکتبی که در آثارشان متأثر از اسطوره ها و حدیث ها و تفسیرها و روایات مذهبی و نیز وقایع سیاسی روز هستند. ۲- گروه مدرنیست ها که در آثار خود از کیفیت های افراطی مدرنیستی آثار معتبر جهان الگو برداری می کنند و ۳- گروهی نیز راه اسلاف نام آور ایرانی و خارجی خود را می روند و راه مستقل خود را جدا از افراط و تفریط های دو گروه مذکور در پیش گرفته اند و اگر بخواهیم از کیفیت به نسبت با ارزش داستان های این دوره صحبت کنیم، بیشتر این آثار تقریباً متعلق به این گروه سوم است.

برگرفته از کتاب "واژه نامه هنر داستان نویسی، «جمال میر صادقی ، میمنت میر صادقی»"